

Hər dünyaya göz açan tarixə adını yazsa bilməyib. Görünür, bunun bir səbəbi var. Çox oxuyub, çox bilmək də hələ dahilik, dühalıq sayılmayıb. Elə tarixi və ədəbi simalarımız olub ki, hətta həyatı məşəqqətlərlə keçib. Acılarına gülən, dördü dəryalarca olsa da, hərəkət və davranışları ilə insanlara sevinc bəxş edən, ömürlər uzadan sənət fədailərimiz də belələrindən hesab edilib. Adını ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət tarixinə yazdırmaq əbədiyyət qazananlardan biri də Fazil Salayevdir.

Yaşasaydı 90 illik yubileyi 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığımız Zəfərlə üst-üstə düşəcəkdə.

Simasından gülüş, təbəssüm süzülən, daxilindən isə daima qara qanlar axan Fazil Salayevin tərcümeyi-halını oxumadan da onun haqqında söz açmaq mümkündür. Çünki, əslində, sənətkarların tərcümeyi-halı onun bədii yaradıcılıq salnaməsidir.

Dünyaya gözünü 1931-ci il sentyabr ayında Bakıda açdı. Sanki həmin gün birinci sinfə tələsənlərin ardınca gülümseyib deyirdi: "...Dayanın, sizi qabaqlayacam..." Məhz belə də oldu: yeddi yaşını, məktəbə gedəcəyi günü gözləməyə səbri çatmadı. Ağlı kəsər-kəsməz yazmağa başladı. 1935-ci ildə, yəni dörd yaşında olarkən öz şəklinin arxasına latın qrafikası ilə yazdı: "Salayev Fazil İdris oğlu". Bunu görənləri heyrət bürüdü.

Uşaqlığı İkinci Dünya müharibəsi illərinə düşən balaca Fazilin arzusu rəssam olmaq idi. Əli qələm-karandaş tutandan şəkil çəkməyə başlamışdı. Ona görə də orta məktəbi bitirən kimi sənədlərini Ə.Əzimzadə adına Rəssamlıq Məktəbinə verdi. Rəssamlığı bitirdikdən sonra "Azərənşər"də tərtibatçı-rəssam kimi işlədi də. Lakin həyat bəzən heç də arzuladığını kimi olmur. Zaman, vaxt keçdikcə arzular da dəyişir, əməllər də. Fazil Salayevin də rəssamlıq sənəti ilə dostluğu müvəqqəti oldu.

"Bizim Toto"nun ekran həyatı

Ailə Fazilin rəssam olacağını düşündü. Amma aktyorluq peşəsi bu genci səhrələdiyi üçün "Azərənşər"dən uzaqla-

Kiçik rolların böyük ifaçısı

Fazil Salayev xatirələrə gülüş obrazı ilə yazılıb

şaraq, ovaxtkı Teatr İnstitutunun (indiki ADMİU) aktyorluq fakültəsinə qəbul olundu. Hələ rəssamlıqla məşğul olduğu vaxtlarda o, məşhur italyan aktyoru Totoya oxşamaq istəyirmiş: onun kimi güldürməyi, düşündürməyi, bir sözlə, "bizim Toto" olmağı arzulayırmış...

Teatr İnstitutunu bitirdikdən sonra Fazil Salayev Azərbaycan Akademik Dram Teatrına işə qəbul olunur. 1963-1964-cü illər onun bioqrafiyasına sənətdə yeni dövrün başlanğıcı kimi yazılır. Çünki məhz həmin illərdə görkəmli kinorejissor və dramaturq Həsən Seyidbəyli Fazil Salayevi "Möcüzələr adası" filmində kiçik bir rola çəkir. Fazil Salayev eyni vaxtda Ağarza Quliyevin lentə aldığı "Ulduz" filmində müxbir rolunu oynayır. Bir müddət paralel olaraq teatrdə və kinodə çalışır. Bir müddət sonra iş yerini Akademik Dram Teatrından Musiqili Komediya Teatrına dəyişsə də, yaxşı bilirdi ki, nə vaxtsa kino onu teatrdən, sevimli sənət ocağından uzaqlaşdıracaq.

Fazil Salayevin kinoya daha çox meyil göstərməsinin səbəbləri də maraqlı olub. Kinoda ilk rolunu 32 yaşında oynasa da, məhz kinoaktyor kimi məşhurlaşır. Oynadığı şən və ciddi rolun hamısının canına bir incə yumor qatdığını, kinonun dili ilə təqdim etməyin daha

asan olduğunu düşündü. Ona elə gəlirdi ki, kiçik bir jest, eləcə də qeyri-adi olmayan mizan ekranda teatrdən fərqli, tamam başqa təsir bağışlayır. Sən demə, o, düşüncəsində yanılmırmış.

Fazil Salayevin kinoda uğurları bir-birini "qovurdu". Azərbaycanın kino tarixinə yazılan "777 Nə-li iş", "Axırıncı aşırım", "Alma almaya bənzər", "Arvadım mənim, uşaqlarım mənim", "Bir cənub şəhərində", "Bizim Cəbiş müəllim", "Dərviş Parisi partladı", "Günlərin bir günü...", "26-lar", "Qanun naminə", "Möcüzələr adası", "Ogey ana", "Rəqiblər", "Sən niyə susursan?", "Şərikli çörək", "Şir evdən getdi", "Ulduz", "Ulduzlar sönmür", "Ürək... Ürək...", "Var olun, qızlar...", "Vulkana doğru", "Yeddi oğul istərəm..." kimi bir-birindən dəyərli filmlərimizdə ən kiçik, epizodik obrazlarla tamaşaçı sevgisi qazanan Fazil Salayev sənət dostlarının da xatirələrində əbədləşib.

Tamaşaçı sevgisi, peşəkarların xəsisliklə söylədikləri xoş sözlər və...

Ölməzlik qazanan sənətkarın filmlərdəki qəhrəmanları ilə yanaşı, "Mozalan" satirik kinojurnalında yaratdığı tipajlar

da uzun müddət tamaşaçını öz təsiri altında saxlamağı bacarır. Aktyorun metroya baxmağa cəhd göstərən sərxoş, şəhərin gecə səhərədək uğultusundan dinclik tapıb yata bilməyən narahat, toylara dəvət olunmaqdan əldən düşən və axırda şalvarsız qalan, əmək qabaqcılı kimi tez-tez iclaslara, görüşlərə çağırılıb yarıtmaz işçiyə çevrilən qəhrəmanları ilə hər dəfə ekranda görüşməyə imkan tapanda gah gülür, gah halına acıyır, gah da təəssüf hissi keçirirsən.

O, dünyanın hansı nöqtəsində yaşayırdı, şəksiz, şöhrət zirvəsinə yüksələcəkdi, maddi cəhətdən təmin olunacaqdı. Sovetlər dönməndə yaşamış və çalışmış Fazil Salayevin taleyinə isə, təəssüf ki, ancaq biganəlik, diqqətdən kənardə qalmaq yazılmışdı. Buna görə də təltiflərin, fərqləndirmə, həvəsləndirmə üçün verilən mükafatların, çoxsaylı diplomların biri də ona qoyulmadı. Lakin bu, ona dərd olmadı. Qazandığı tamaşaçı sevgisi, bir də peşəkarların, nədənsə, çox xəsisliklə sənəti barədə söylədikləri xoş sözlər oldu.

Səhnədə və kino ekranlarında daima tamaşaçılarına gülüş bəxş edən, sənətinə, istedadına veriləcək qiymətə, xoş sözlərə, yaradıcılıq üçün imkanlara möhtac aktyor fikir-xeyaldən bir anlığa da olsa ayrılmıq üçün içsə də, bu, onun

dərdini heç yüngülləşdirmirdi. Bir yandan atasının ölümü, dünyaca sevdiyi anasının xəstələnməsi, eləcə də onu yaxalayan qəfil zob xəstəliyi dərdini bir-beş çoxaltmışdı...

Qırx yeddi yaşında, ömrü yarı yolda qırılan aktyorun doğmaları, neçə-neçə sənət dostları, tanış-bilişləri onunla bağlı qəribə əhvalatları, məzəli söhbətləri danışıqca sənətkarın yoxluğuna inanmırsan: "...İnanmırsan ki, kiçik qızı Ofelyanın ad günündə, iyunun 19-da son saatlarını xəstəxana divarları arasında keçirən zaman necə sevinmişdi. Sarıqlı boğazını arıtlamağa taqəti olmasa da, axır dəqiqələrində güclə udqunaraq qızına xoşbəxtlik arzulamışdı... Və bir gün sonra, 1978-ci il iyunun 20-də dünyasını dəyişmişdi. Çoxlarının "əhli-kef" saydığı, əslində, bütün vücudunun qəmlə şələləndiyi gözündən görünən, təkliyə çəkilib özüylə baş-baş qalmaqdan təsəlli tapan Fazil karvanını sürüb beləcə getdi..."

Heç özü də baş rolları istəməyib...

Əslində, Fazil Salayevin arzuları böyük olub. O, səhnədə də, ekranda da oynamadığı, arzusunda olduğu çox rollar qoyub getdi. Onu görənlər, onunla yaxınlıq edənlər yaxşı bilirlər ki, o, heqiqətən, çox istedadlı, sənətə ürəkdən bağlı bir aktyor idi. Fazil Salayev heç özü də baş rolları istəməyib. Deyirmiş ki, mənə kiçik rollar verin, mən onları böyük rollar səviyyəsinə qaldıra bilərəm. Doğrudan da, elə filmlər var ki, Fazillə yadda qalır. Onun rolları tamaşaçıda, əsl mənada, filmə maraq oyadır. Fazil Salayevin rolları kiçik olsa da, bütövdür. Onun "kiçik" qəhrəmanlarında bir böyüklük duyulur.

Xalq artisti Yaşar Nuri müsahibələrinin birində aktyor haqqında deyirdi: "Fazilin çox böyük istedadı var idi. Nadir hallarda olur ki, aktyorun adını bilmirsən, amma oynadığı obrazlarla tanıyırsan. İndiyə qədər də onun adını bilmirlər, amma obrazlarını tanıyırlar: o, "filan roldakı aktyor" kimi yaddaşlarda

qalıb. Heç bir fəxri adı olmayan Salayevin fəxri adı "filan aktyor" idi. "Muskomediya"da bir tamaşada montyoru oynayırdı. Guya çayniki düzəldəndə tok vurur bunu, ölür. Zal onun "ölməyinə" iki dəqiqə əl çalırdı. Fazil hərtərəfli istedad idi, amma bəxt, tale, alın yazısı... Onun "Şərikli çörək" filmində çörək yeydi epizod xəlvət çəkilib. Mahmudbəyov operatoru çağırır ki, bu kadri xəlvət çək. Amma yenə də şans... O filmə görə hamı dövlət mükafatı aldı, Fazil almadı..."

Akademik Milli Dram Teatrının aktyoru, Əməkdar artist Əli Nur həmkarı Fazil Salayevlə tanışlığını belə xatırlayır: "Mən tələbə olanda Fazil Salayev "Azdrama"da işləyirdi. O, Allahın möcüzəli, istedadlı aktyoru idi. Fazil "Azdrama"da elə də böyük rollar oynayırdı. Məsələn, "Ölülər"də Cəlali oynayırdı. Digər tamaşalarda da epizodik rollarda idi. Ancaq qeyri-adi koloritli, duzlu aktyor idi. Nə qədər istedadlı olsa da, onu layiqincə qiymətləndirmədilər. Hətta kateqoriyasını artırmırdılar ki, normal maaş alsın".

Sənətsünaslıq doktoru, professor İsrail İsrailov da Fazil Salayev haqqında xatirələrini bölüşüb: "Tofiq Kazimov da onu çox sevirdi, orijinal istedad sahibiydi. Azərbaycan teatridə ikinci belə istedadlı malik aktyor yox idi. Onun komizmi də orijinaldır, plastikası da. Fazildən sonra o tipdə aktyor yetişməyib. Düzdür, Yaşar Nuri yetişdi, amma o, başqa tip aktyor idi... Uşaq kimi saf və təmiz xarakterli adam olub Fazil Salayev. Hətta o qədər saf adam olub ki, aktyorların bəziləri onunla zarafatlaşmışlar. Ən yaxın dostları Yaşar Nuri və Səməndər Rzayev olub. Aktrisalardan isə Nəcibə Məlikova onu öz övladı, qardaşı kimi çox istəyib... Fazil "Molla Cəbi" tamaşasında Əliəğa Ağayevlə tərəf-müqabili olub. Əliəğa Ağayev deyirmiş ki, "Fazil orada elə xırdalıqlar edirdi ki, mən özümü itirmişdim. Onun ifasına valeh olmuşdum, öz rolum yadımdan çıxmışdı..."

Bir vaxtlar televiziya ekranlarında gedən "Komediya aləminə səyahət" verilişində tez-tez səhnəciklərdə çıxış edən istedadlı aktyor Fazil Salayev qısa ömür yaşasa da, oynadığı rolları, mimikası və yumor hissi ilə xalqımızın yaddaşında əbədi qaldı. İllər keçsə də, onun yaratdığı rollara və filmlərə maraq azalmayıb, əksinə, Fazil Salayev kimi sənət fədailərinə ehtiyac duyulduğu bu günlərdə daha çox hiss olunur.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
"Azərbaycan"